Tarihîy Materyalizm serisinden gelecek öteki yazılar:

EDEBİYATI CEDİYDE
NİN
OTOPSİSİ
(İKİ KITAB) Yazan HİKMET KIVILCIM
Birincisi çıkmak üzere

Denemeler:

"Mantık,ın mantıksızlıkları
Osmanlı tarihinin materyalizmi
İslâm tarihinin materyalizmi
Din tarihinin materyalizmi
İmperyalizm
Asriy Sofizm = Faşizm ve ya "Kadro" nun kadrosu

Dilçevirimleri:

Karl Marks . . . . . SERMAYE (uydurması değil aslı) (Bu büyük eserin 4 cildlik ilk tomu)
» » . . . . . Ücret, Fiyet, Kâr.
Friedrich Engels . . . Anti Düring
» » . . . Ütopik sosyalizmden İlmî Sosyalizme
» » . . . Ailenin, Şahıs mülkiyetinin ve Devletin nereden çıktığı
Plekhanof . . . . . Marksizmin temelli mescleleri
Buharin . . . . . Tarihî materyalizm nazariyesi
Lapidüs - Ostrovilyanof Kısaca Ökonomi Politik.
Jean Reed . . . . . Dünyayı sarsan On gün

Fiyeti (15) kuruş

Marksizm Bibliyoteği No. 1

KARL MARKS

GÜNDELİKCİ İŞ
ILE
SERMAYE

Dilçevirgeni: HİKMET KIVILCIM

Marksizm Bibliyoteği No. 1

KARL MARKS

GÜNDELİKCİ İŞ ILE SERMAYE

Dilçevirgeni: HİKMET KIVILCIM

1 9 3 5

İSTANBUL "KADER„ MATBAASI

ÖN SÖZ

Doğu Türkiyesi Batı Türkiyesi olurken, Batı tekniği gibi, o tekniğin (o iş aygıtlarının) üstünde doğmuş Batı ideolojileri (garb fikriyatı) dahi bu ölkeye girecekti. Girdi. Bu arada kırık dökük, düşe kalka olsa bile bilim olarak marksizm adlı doktrin (akıyde) de şu veya bu sebeble sesini duyurur oldu.

«Marksizm»in bu işitilen sesinde iki biçim falso kulağı tırmalıyor :

1 — Marksizm, kurucularından başkalarının ağzıyla, hele türkçede büsbütün üçüncü, dördüncü, ve ilh. kertede yad ağızlarla konuşturuluyor. O yüzden önümüze çıkan kakafoni (kakases), artık «tavşanın suyunun suyu» oluyor. O ise ki, hiç olmazsa, objektif (nesneçe), temiz bilim uğruna olsun, marksizm kendi diliyle pek iyi konuşmağa bırakılamaz mıydı?

2 — İkinci falso bir eksiklikden ileri geliyor. Birinci falsoda «notalar bozuktu» dersek, ikinci falsoda, «notalar eksik» diyebiliriz. Doktrin olarak marksizm bengütaşı, bir düşünce yapısıdır : her yapı gibi onun da bir temeli, bir de üstkatları olacak. Türkiyede «marksizm» veya psödömarksizm dolayısı ile basılıb satılan yazılar, hep marksizmin üstkatlarında bocalarlar : Marksizmin sırf politika, sırf literatür veya ona benzer tezleri gevelenilir. O ise ki

işin bir de temeli var : Marksizmin ökonomi politiği. Başı yukarıda gezenler için, nedense, *aşağılara*, temellere bir göz atımı bile çok görülüyor. Ve onun için de, insanı yarım hekimin candan ettiği gibi, bu yarım - marksizmin de «dinden imandan» etmeğe yaraması, okuyucuya ne öğretmiş olur ?

Şu küpküçücük broşür, bu iki falsodan uzakdır : a) Söz, doğrudan doğruya Marks'in ve dolayısı ile Engels'indir : ortodoks (özakıydeci) bir söz ; β) Söz marksizmin ökonomi temelinin en özenli köşe taşını anlatır. Doğru mu ? Evet ;

1 — Yapılarda bütün dıvara tutamak olan ve frenklerin «Pierre angulaire» dedikleri bir Köşe taşı bulunur. Cemiyet yapılarının da eğer temelleri ökonomi ise, bu ökonomi dıvarlarının dayanağı gibi olan birer köşe taşı bulunur. Sınıflı cemiyet tarihinin başka başka çağlarını birbirinden ayırd eden köşe taşları *başlıca sınıflar* denilen her çağın iki karakteristik sınıfı arasındaki *maddiy* münasebetlerdir. Gözünüzü kapayın. Bir tarihteki iki başlıca sınıfın «dişe toknur» münasebetler özlüğünü avucunuza koysunlar. O tarihin hangi sosyal çağda bulunduğunu söyliyebilirsiniz. Marksist ilim bize bu güzel kolayhğı veriyor. Sermayeci şenlik (medeniyet) çağının köşe taşı GÜNDELİKÇİ İŞ ILE SERMAYE arasındaki münasebet, yani : *hur iş gücünün alım satımı* dır. Broşüreğümüz, hem de erlerinin ağzından, sırf bu köşe taşını öğretmiş oluyor. Netekim Marks'da bu anlatıklarına kendi doktrininin *«birinci mesele»* si adını veriyor.

2 — Marksizm dinamizmdir ; insanlığın akışıyla birlikde inkişaf eder. Hele doktrin olarak erginliği elbet bir günde başarılamazdı: zaman isterdi. Bu broşüreğik pek az yazıya düşen bir erişkenlikle marksizmin 26 yıllık çiçekleniş dinamizmini temsil eder. 1847 yılında Karl marks, Brüksel Alman işçiler Birliğinde bir sıra konferanslar vermişdi. Bu konferanslar 1849 nisanından beriye *Neue Rheinische Zeitung* da neşredildi : broşürümüz o idi. Ama, orada kalmadı. Engise göre Marks Siyasal ökonominin tenkidine son noktasını 1859 da koydu. Demek bundan 12 yıl önce söylenmiş sözde eksik artık bulunacakdı. 1891 nisanı sonunda Engels bu eksik artığı onardı, ve : «İşte, dedi size, broşür, ama hiç de Marks 1849 da onu nasıl kaleme aldıysa öyle değil, belki aşağı yukarı 1891 de nasıl yazacak idiyse öyle». Engelsin yaptığı «değişiklik ve katgılar» başlıca bir noktada bağlanır : *İş gücü* [insanın etinde, sinirinde, bulunan güre, enerji] ile *İş* [yani, bu gürenin kullanılışı] arasındaki ayrılığı berkitmek, besbellileştirmek.

Bu ayırım ilk bakışda göründüğünden pek daha özenlidir: İşçi sermayeciye, «İşi»ni deyil, «İş gücü»nü satar ; çünkü bu gücü kendisi kullanamaz ; iş vasısı yokdur. Sermayeci satın aldığı iş gücünü kullanır. «İş» kendisini doğuran «iş gücü» nün değerinden artık bir değer yaratır: *Artık - değer* (Zaid - kıymet) budur. İş gücü kullanılmıya (çalışmağa) başladığı zaman işçinin değil sermayecinin malı (ona satılmış) olduğundan, bu gücün yaratdığı *bütün* «iş» yani,

artık - değerle birlikte *bütün* «değer» sermayecinin eline geçer ; karşılığı ödenmiyen Artık - değer bedavadan sermayecinin cebine girmiş olur : İşçinin *istismarı* (işletilib soyulması), «karşılığı ödenmemiş işçi hakkının çalınması» denilen şey de budur, ilh.

Görülüyor ki İş ile İşgücü arasındaki ayrılık göz önünde tutulmadıkca, marksizmin ta temel tezleri anlaşılmaz kalır. Broşürcük bu ayırımın verdiği bilim aydınlığını da göğsünde projektör gibi taşır.

Eh, bir yirmi otuz yapraktan da daha ne istenebilirdi ? Can sağlığı mı ?

HIKMET KIVILCIM

Gündelik (ücret) nedir ? Nasıl tayin edilir ve bellileşir ?

İşcilere : gündelliğinizin tutarı nedir ? diye sorulursa, onlardan : birisi : «beni işleten burjuvadan, patronumdan bir iş gündeliği için 1 lira alıyorum», ötekisi : «2 lira alıyorum», ve ilh diye karşılık vereceklerdir. Bu işciler, içinde çalışdıkları başka başka iş kollarına göre, o iş kollarını güden burjuvalarından, belli (muayyen) bir işin çıkarılması için, meselâ bir endaze bez dokunması veya bir yaprak matbaa harfi dizmesi için nasıl başka başka tutarda akçeler aldıklarını sayıb dökeceklerdir. Bildirdiklerinin başkalıkları ne olsun olursa, bütün bu işcilerin hepsi de şu nokta üzerinde söz birliği etmiş olacaklardır : ücret, belli bir iş müddeti için veya bir iş alıcısına yapılan belli bir iş satımı için burjuvanın, patronun ödediği akça tutarıdır.

Demek (öyle görünüyorki) burjuva (yani akçe sahibi) işcilerin işlerini akçe ile satın alıyor. İşciler, emeklerini, işlerini akçe için, para için *satar* lar. Ama, doğrusu, bu yalnız görünüşde böyledir. Gerçekte işcilerin akçe için kapitalist e (sermayeciye) sattıkları nesne [*iş* leri değil] iş - güc leri, iş *kuvvet* leridir. [*iş* başka, *iş gücü* = iş kuvveti başkadır]. Sermayeci iş gücünü bir günlüğüne, bir haftalığına,

bir aylığına, ve ilh satın alır. Bir kerede satın aldığı bu iş gücünü, sermayeci kullanır ; kullanmakçın da işçiyi kararlaştırılan müddetle çalıştırır. Ameleden iş gücünü satın aldığı bu ayni akçe tutarı ile, meselâ 2 lira ile, sermayeci, dört kilo şeker veya her hangi bir matadan belli bir miktarını satın alabilirdi. Sermayecinin on iki saatlık bir iş gücü kullanışını [yani iş gücünü on iki saat kullanma hakkını] satın aldığı 2 lira, oniki saatlık işin fiyatıdır. Demek iş gücü tıpkı şeker gibi bir matahtır. Alınır, satılır bir nesnedir. Yalnız iş gücü saatle ölçülür, şeker ise terazi ile tartılır.

Emekçiler, işçiler kendi matahlarını, yani iş gücünü sermayecinin matahı ile, akçe ile değiş tokuş ederler ve bu değiş tokuş belli bir nisbete göre yapılır. Şunca akçe bunca iş gücünün kullanılışına karşılıktır denilir. On iki saatlık dokuma (iş) için, 2 lira. Ya bu 2 lira benim 2 liraya satın alabileceğim bütün öteki mataları göstermezmi : İki liralık başka matalar demeğe gelmezmi? [Evet, 2 lira daima benim satın alabileceğim 2 liralık başka matalar demektir]. Demekki, emekci, amele bir matanı, iş gücünü, her çeşitden başka matalarla değiş dokuş ediyor ; ve bu değiş tokuşda belli bir nisbet [karşılıklı bir ölçülülük ve tartılılık] gözetiyor. Emekciye 2 lira veren burjuva emekcinin iş gündeliğine karşılık olarak şu kadar et, bu kadar giyecek elbise, o kadar yakacak odun, ışık v. s. vermiş oluyor. Demekki bu 2 lira bir nisbet gösterir : Bu nisbet iş gücünün başka matalarla değiş tokuş edildiği nisbettir, iş gücünün değiş tokuş

değeri dir. Akçe ile değerlenen bir matanın değiş tokuş değerine, o matanın *fiyatı* denilir. Demek *ücret* iş gücünün fiyatına verilmiş bususî bir addan başka bir şey değildir ; bunun bir adı da herkesin ağzında dolaşan *işin fiyatı* dır ki, bu ad ancak insanın eti ve kanı içinde saklı bulunan o bususî matanın (iş gücünün) fiatına verilmiş bir addır.

İlk önümüze çıkan bir emekciyi, meselâ, bir dokuma işcisini elimize alalım. Burjuva dokuma işcisine dokuma tezgâhı ile ipliği bulup buluşturur verir. Dokumacı işe koyulur ve iplik bez olur. Burjua bezi benimser alır ve, diyelimki, 20 liraya satar. O zaman, dokuma işcisinin aldığı ücret bezin, 20 liranın, işcinin işinden hasıl olma *ürün* ün (mahsulün) bir *payı* mıdır ? Hiç de öyle değil. Hatta belki de bez satılmazdan uzun müddet önce, dokumacı ücretini almıştır. Demek, sermayeci, bu ücreti bezden çıkarttığı akçe ile ödemez, belki önceden biriktirilmiş akçe ile öder. Burjuva tarafından bulunub buluşturulub dokumacıya verilen dokuma tezgâhı ile iplik nasıl dokumacının ürünü (mahsulü) değilse, kendi matana, iş gücüne karşılık olarak aldığı matalar da öylece dokumacının ürünü (mahsulü) değildir. Olabilirki burjuva bezine hiç bir satın alıcı bulmaz. Olabilirki burjuva hatta satımdan ücretin tutarını bile çıkaramaz. Olabilirki burjuva bezi dokumacıya verdiği ücrete bakarak adam akıllı istifadeli bir surette satar. Bütün bunlarla dokuma işcisinin bir alış verişi yoktur. Sermayeci elindeki servetinin, sermayesinin bir parçasile dokuma işcisinin

iş gücünü satın alır; nasılki servetinin başka bir parçasile ilk madde — iplik — ile iş aleti — dokuma tezgâhı satın alır. Bu nesneleri satın aldıktan soura, ve bu nesneler arasında bezin istihsali [dokunması] için gereken iş gücünü satın aldıkdan soura, sermayeci *kendisinden başkasına ait olmayan ilk maddeler ve iş aletleri ile* istihsal etmeğe girişir. Sermayedarın malı olan ilk maddelerle iş aletleri arasında, bundan başka, zaten bizim babacan dokuma işcimiz de bulunmaktadır ki, mahsul veya fiyet içinde dokuma tezgâhının nasıl payı yoksa, tıpkı öylece dokuma işcisinin de bir payı yoktur.

Demekki ücret, emekcinin istihsal ettiği matadan aldığı bir pay değildir. Ücret daha önce den mevcut olan bir matan bir parçasıdırki sermayeci bu parça ile belli bir miktarda istihsal edici iş gücü satın alır.

Demek iş gücü öyle bir matadırki sahibi, ücretci (ecir), onu sermayeye satar. Niçin satar? yaşamak için.

Fakat, iş gücünün meydana çıkması demek olan iş, emekciye hâs olan bir canlı faaliyet, emekcinin canlılığını açığa vurduruş tarzıdır. Ve işte işci kendisiçin zaruri olan *geçim vasıtaları*nı elde etmek üzere bu *canlı faaliyeti* bir üçüncü kişiye satar. Demek işçinin iş faaliyeti (iş hamaratlığı) yaşaya bilmesi için olan bir vasıtadan başka birşey değildir. İşci yaşamakçin çalışır. İşcinin kendisi için iş, hayatının, yaşamasının bir parçası değil, belki daha ziyade yaşamasının kurban edilişi, hayatının feda edilişidir. İşci için iş bir üçüncü kişiye haraç mezat sattığı bir mata'dır. İşte gene bununçindir ki işcinin hamaratlığının ürünü (faaliyetinin mahsulü) dahi işci için hamaratlığının amacı (faaliyetinin gayesi) değildir. İşcinin kendi kendisiçin istihsal ettiği nesne, dokuduğu ipek değildir, kuyulardan çıkardığı altun değildir, yapısını yaptığı saray değildir. İşcinin kendisi için istihsal ettiği nesne, *ücret* dir. Ve ipek, altın, saray dediğin nesneler, işci için döner dolaşır belli bir miktar geçim vasıtalarına, belki bir yün fanileye, bir mangırlık bir akçeye ve bir izbe mahzen barınağına düşer. Ve on iki saaat müddet le dokuyan, eğiren (iplik büken), delen, tornalayan, yapıyapan, belbelliyen, çapaçapalayan, taş yontan, yük taşıyan, ve ilh. işleri yapan işci, bu on iki saatlik dokumacılığı, eğiriciliği, deliciliği, tornacılığı veya duvarcılığı, çapa sallama ve taş yontmayı hayatının bir tezahürü, yaşayışının bir meydana çıkışı, yaşayışı, hayatı gibi görebilir ve sayabilir mi? Hayır, bütün bütüne tersine olarak, işci için yaşayış (işci hayatı), bu hamaratlığın, bu faaliyetin bittiği yerde başlar; yani masa başında, sofrada, kulübesinde, yatağında başlar. Tersine, on iki saat süren iş işcinin üzerinde hiçte bir dokuma, eğirme, delme, ve ilh. duygusu bırakmaz. Bir duygu, bir his bırakır, fakat bu duygu masa başına, kulübesine, yatağına gitmesi için işciye elverişli olan nesneyi *kazanmak* duygusudur. Eğer ipekböceği kozaböceği hayatına geçtiği zaman kendisine paraca bir yardımı olsun diye kozasını örse idi tas tamam ve mükemmel bir ücretci (ecir) olurdu.

İş gücü daima bir *mata* (satım nesnesi) olmadı. İş daima ücretli iş, yani *hur iş* olmadı. Öküz nasıl gördüğü işin ürününü (mahsulünü) köylüye satmıyorsa, köle de kölelerin sahibine iş gücünü satmaz. Köle, iş gücü de birlikte olmak üzere, bir çırpıda sahibine satılır. Kölenin kendisi bir mata'dır ki bir mal sahibinin elinden öteki mal sahibinin eline geçer. Kölenin *bizzat kendisi* bir mata'dır, amma iş gücü (iş kuvveti) *onun kendi* matası değildir. *Serf* (toprakbend köylü) iş gücünün (iş kuvvetinin) ancak bir parçasını satar. Toprak sahibinden bir ücret alan serf değildir ; belki toprağın sahibinedir ki serf (toprakbend köylü) bir haraç öder. Toprakbend toprağa ait, toprağın malıdır ve toprağın sahibi için bir [redacted] Gelir temin eder. *Hur emekci* ise, tersine, kendi kendisini gene kendisi satar, hem perakende olarak satar. Hur işçi hayatından 8, 10, 12, 15 saatini, her gelen gün için, en çok verene, ilk maddelere, iş aletlerine ve geçim vasıtalarına sahip olanlara, yani sermayecilere satar. Emekci, amele ne bir mal sahibine ne bir toprağa ait değildir, belki günlük hayatından 8, 10, 12 ve 15 saatı bunları satın alan kimseye ait olur. Emekci, amele kendisini kiralıyan sermayeciyi dilediği kadar sık sık bırakıp gider, ve sermayecide, işine geldiği kadar sık sık, ondan hiç bir kâr çıkarmadığını veya onda umduğu kârı bulamadığını görür görmez işçiye yol verir. Fakat bütün gelir kaynağı iş gücünün (iş kuvvetinin) satımından ibaret olan amele, yaşamaktan vaz geçmedikçe, *tükel (tekmil) satın alıcılar sınıfını, yani sermayeci sınıfı* bıra-

kıp biryana gidemez. Amele, falan veya filan burjuvaya değil, burjuva sınıfına aittir [teker teker burjuvaların değil bütün burjuva sınıfının malıdır], ve orada adamını bulmak, yani bu burjuva sınıfı içinde bir satın alıcı bulmak ameleye düşer, işçinin boynunun borcudur.

Sermaye ile Ücretli İş arasındaki münasebetlerin daha içlerine ve ilerilerine işlemezden önce, şimdilik ücretin tayini, bellileşmesi için hesaba katılan münasibetleri kısaca açıp anlatıvereceğiz.

Ücret, görmüş olduğumuz gibi, belli bir matanın *fiyet*i, yani iş gücünün *fiyet*idir. Demek ki ücreti tayin eden, bellilendiren kanunlar bütün öteki mata'ların fiyetini bellilendiren kanunların ta kendileridir. Şu halde önümüze çıkan mesele şudur: *bir matanın fiyeti nasıl bellilesir, nasıl tayin olunur?*

Bir matanın fiyetini tayin eden (bellileşdiren) nedir?

Satın alıcılarla satıcılar arasındaki rekabet, yani, arz (sunuş) ile taleb (dileyiş) arasındaki nisbetdir. Bir matanın fiyetini bellileşdiren rekabet *üçüz* dür.

Ayni matanı bir çok başka başka satıcılar sunar, arzeder. Ayni özlükde, ayni kalitede mataları en ucuz kim satarsa o öteki satıcıları söküb atacağından ve en büyük sürümü elde edeceğinden emindir. Demekki satıcılar mataların sürümü, pazar için karşılıklı olarak çarpışırlar. Bunlardan her biri satmak, elinden geldiği kadar çok satmak, ve elinden gelirse, öteki satıcıları bir yana atarak, yalnız kendisi satmak ister. Bununçin birisi ötekisinden daha ucuza satar. Bu yüzden, *satıcılar arasında* bir *rekabet* başlar, bu rekabet onlarca sunulan (arzedilen) *mataların* fiyetini *alçaltır*.

Fakat *satınalıcılar arasında* dahi bir *rekabet* doğar ki, bu rekabet de bir yandan, sunulan (arzedilen) mataların fiyetini *yükseltir*.

En sonunda, *satıcılarla alıcılar arasında* da bir rekabet vardır; çünkü birileri elden geldiği kadar ucuza satın almak ister, ötekileri elden geldiği kadar bahahya satmak ister. Bu alıcılarla satıcılar arasındaki rekabetin varımı, neticesi, yukarıda an-

dığımız rekabetin iki yanının takındığı tavra, aldığı vaziyete tâbidir; yani rekabetin varımı, rekabetin satın alıcılar ordusu içinde mi, yoksa satıcılar ordusu içinde mi daha güclü kuvvetli olacağına bakar. İndüstri (yani sanayi) yüz yüze gelen iki yığın orduyu savaşa girişdirir, ki bu iki ordu yığınındanda her birinin kendi safları içinde, kendi süleri, kendi askerleri arasında ayrıca bir dövüş alır yürür. Süleri, askerleri en az vurulan yığın ordusu, karşısındaki düşman ordusunu yener, basım ordu üzerinde utku (zafer) kazanır.

Diyelimki pazarda 100 pamuk balya var ve o sırada ise 1.000 balyalık pamuk satın alıcılar bulunuyor. Bu alış verişde, dileyiş (taleb) sunuşdan (arzdan) on defa daha büyükdür. Bu yüzden, satın alıcılar arasındaki rekabet (konkürans) pek güclü kuvvetli olacakdır, çünkü alıcılardan her biri bir balya, ve elinden gelse bütün 100 balyayı de benimsemek ister. Bu misal gelişi güzel ortaya atılmış bir faraziye, bir ipotez, bir tasarlama değildir. Ticaret tarihinde öyle kötü hasad (rekolte) devrelerinde yaşadık ki o sıralarda aralarında söz birliği eden bir kaç sermayeci yalnız 100 balya değil, tekmil acunun, tekmil dünyanın bütün pamuk stoklarını (kalmış yığınlarını) satın almanın yolunu aradı idi. Böyle alış veriş halinde, demekki, bir satın alıcı pamuk balyası başına nisbeten daha yüksek bir fiyet vererekden öteki satın alıcıyı pazardan söküb atmağa bakacakdır. Düşman ordusu askerlerinin kendi aralarında bütün bütüne yaman bir döğüşe girişmek üzere olduklarını

birdenbire görüveren pamuk satıcıları, böylece tekmil 100 balya pamuklarını mutlaka satacaklarına güvenen pamuk satıcıları, karşılarındaki alıcı hasımları pamuk fiyetini yükseltmek için birbirlerinin gözünü oyar, birbirlerile rekabete düşerlerken, bu satıcılar da pamuk fiyetini düşürmek üzere birbirlerile saç saça baş başa olmakdan kendilerini alakorlar. İşte bakarsınız satıcılar ordusu içinde ansızın bir barış havası esiverir. Satıcılar artık bir tek adam gibidirler. Alıcılarla yüz yüze gelince, filozofcasına bir aldırışsızlıkla kollarını kavuşdururlar ve eğer, satın almakda en çok acele edenler kendilerine belli bir sınır çizmemiş bulunuyorlarsa, satıcıların nazına ve ayak direyen isteklerine bir uc bucak bilen ve tanıyan beri gelsin.

Demekki, eğer bir mataın sunuluşu (arzı) o mataın dilenilişinden (talebinden) daha zaif, daha cılız ise [sunulan nesne dilendiğinden azsa], satıcılar arasında hiç bir veya hemen hemen hiç bir rekabet yokdur. Alıcılar arasındaki rekabet ise, bu satıcılar arasındaki rekabet eksildiği nisbetde artar. Netice: Mataların az çok özenli, az çok mühim bir fiyetce yükselişidir.

Bilinirki, bunun aksi [yukarıda dediğimiz olaganın tersi] tersine olan neticesi [fiyetin yükselişi, fiyet artışı] ile birlikde daha sık sık görülür. Sunuşun (arzın) dileyişden (talebden) adam akıllı fazla oluşu yüzünden: Satıcılar arasında umudsuzcasına ve alabildiğine rekabet; satın alıcıların yokluğu yüzünden: Mataların alçak fiyetle satımı.

Fakat, hos dedikleri fiyet yükselişi, fiyetlerin düşüşü ne demekdir, yüksek fiyet, alçak fiyet ne demeğe gelir? Bir kum tanesi, bir mikroskopla bakılınca, büyükdür ve bir kule bir dağla kıyas edilir, karşılaşdırılırsa küçükdür, ve eğer fiyet, sunuş (arz) ile dileyiş (taleb) arasındaki nisbetle bellileşir (tayin edilir) ise, sunuş ile dileyişin (arz ile talebin) nisbetini ve münasebetini bellileşdiren, tayin eden nedir?

İlk önümüze çıkan burjuvalardan birisine baş vurub soralım. O bir ân bile tereddüde düşmeksizin, tıpkı yeni bir İskenderi Kebîr (Ulu İskender) gibi [*], şu metafizik kör düğümü, bu gordiyüs'ün mabadettabia düğümünü bir vuruşda kesüb atacakdır. Bize, eğer, diyecekdir, satdığım mata bana 100 liraya mal olduysa, ve eğer ben bu mataın satımından 110 lira çıkarırsam — bir yıl sonunda 100 lira 110 lira oldu diyelim — bu uygurca (medeni çelebiyce), namuslu, uygun bir kazanedır Amma şayed 100 liralık mataa karşılık 120, 130 lira elde edersem, o zaman bu yüksek bir kazanedır; ve eğer 200 frank çıkarırsam, bu müstesna, yüce bir kazanc olurdu. Şu halde burjuvanın kazancını *ölçmeğe* yarayan nedir? Mataain *istihsal harcları* (istihsal masrafları). Eğer burjuva

[*] Bir koşuda birinci gelen şimdiki Bursa taraflarındaki Frijya köylüsü *Gordüs* un, oğlu, koşu arabasını tanrı evine armağan etmişdi. Arabanın koşum yerine öyle hünerli bir düğüm atılmışdı ki onu kimse çözemiyordu. Bir kihanetin söylediğine göre bu düğümün iki ucunu kim bulub çözerse, o Asya fatihi olacakdı. Büyük *İskender* Asyayı fethe giderken düğümü çözeceğim diye epey uğraşdıkdan sonra, olmayınca, kılıcını eküb düğümü kesdi atdı idi.

bu mataına karşılık, istihsali daha az bahalı olan bir mata tutarı elde ederse, zarar etmişdir. Eğer kendi mataına karşılık, istihsalı daha çok bahalı olan bir mata tutarını elde ederse, kâr etmişdir. Ve kazancın bu alçalışını ya bu yükselişini hesablamak için, burjuva bir şeye bakar: Kendi mataının değiş tokuş değeri sıfırın, yani *istihsal masrafının* altındamıdır, üstündemidir, ne nisbetde altındadır, ne nisbetde üstündedir?...

Fakat, sunuşla dileyiş (arz ile talep) arasındaki birbiri ardından gelen ve değişen nisbetlerin nasıl gâh *bir fiyet yükselişini* (hos), gâh bir alçalışı (bes) kışkırtaraktan, bazan yüksek fiyetleri bazen ise alçak fiyetleri ardından sürüklediğini görmüştük. Eğer, yetimsiz (kifayetsiz) bir sunuş (arz) veya ölçüsüzcesine çoğalan bir dileyiş (talep) yüzünden bir mataın fiyeti iyideniyiye yükselirse, başka herhangi bir mataın fiyeti bizzarure o nisbette alçalır, çünkü bir mataın fiyeti ancak o matala değiş tokuş edilen öteki mataların kendisile olan nisbet ve münasebetlerini akçe olarak ifade eder. Meselâ, eğer, bir endaze ipekli kumaşın fiyeti 5 liradan 6 liraya çıkarsa, akçenin (paranın) fiyeti ipek kumaşınkine nisbetle alçalır ve eski fiyetlerinde kalan bütün öteki mataların fiyeti de, gene böylece ipekli kumaşa nisbetle alçalır. Ayni miktarda ipekli kumaş elde etmek için, karşılık olarak daha büyük bir miktar akçe (para) vermek gerekir. Bir mataın fiyeti artınca bundan çıkan mantıki netice ne olur? sermayeler (kapitaller) yığın yığın çok kazançlı sanayi (indüstri) kolu üzerine atılacaklar ve bu gözde sanayi alanına (sahasına) doğru sermayelerin göç etmeleri, bu sanayi alanında da her zamanki mutad kazançlar gelmeğe başladığı müddetçe, daha doğrusu bu sanayi alanı ürünlerinin (mahsullerinin) fiyeti istihsal - üstüne - istihsal yüzünden istihsal masraflarının altına düştüğü ana değin sürüb gider.

Tersine. Eğer bir mataın fiyeti istihsal harclarının (masraflarının) altına düşerse sermayeler bu mataın istihsalinden kendilerini çekeceklerdir. Eğer bu mataı istihsal eden sanayi (kolu) vaktüzamanı geçmiş olduğu için ortadan kalkacak bir sanayi değilse, o mataın istihsali, yani sunuluş (arz), sermayelerin bu kaçışı yüzünden eksilmeğe başlar, ta ki o mataın sunuluşu (arzı) dilenişine (talebine) tıpatıp karşılık düşünceyedeğin; karşılık düştümü idi, netice olarak, mataın fiyeti yeniden ta istihsal harclarının seviyesini buluncıyadek, yahut da sunuş (arz) dileyişin altına düşünceyedek, yani ta ki o mataın fiyeti istihsal harçlarının üstüne çıkıncayadeğin yükselmeğe başlar, *çünkü bir mataın akar fiyeti daima o mataın istihsal harçlarının üstünde veya altında olur.*

Görüyoruz ki sermayeler boyuna göçer gider ve gene geri gelirler, bir sanayi alanından öteki sanayi alanına geçerler; yüksek fiyet pek güçlü kuvvetli bir göçmenliği kendine çeker ve alçak fiyet kendinden bir çok göçmenleri dışarıya atar.

Başka bir bakımdan gösterebilir ve ispat edebilirdik ki yalnız (sunuş) değil, fakat dileyiş (talep) de istihsal harçlarile bellileşir. Fakat buna girişmek bizi mevzuumuzdan pek ıraklara sürüklerdi.

Şu anlattıklarımızla görmüş oluyoruz ki sunuş ve dileyişin (arz ve talebin) dalgalanışları bir mataın fiyetini daima tekrar tekrar ve yeniden o mataın istihsal harçlarına döndürür, irca ede. *Bir mataın gerçek fiyeti heman her zaman o mataın istihsal harçlarının üstünde veya altındadır, amma fiyet yükselişi (hos) veya fiyet alçalışı (bes) karşılıklı olarak birbirlerini tamamlarlar,* o suretle ki, (muayyen) belli bir zaman devresi içinde, sanayiin med ve cezirlerini top yekûn edersek, mataalar birbirlerile istihsal harçları ile mütenasip olaraktan değiş tokuş edilirler, yani mataların fiyetleri istihsal harçları ile bellileşir.

Bu bellileşişi, fiyetin istihsal harçları vasıtasile bellileşişini (ekonomicilerin) iktısatçıların anlatdıkları anlamda anlamamalıdır. İktısatçılar derler ki mataların *orta fiyeti* (vasatî fiyet) istihsal harçlarına müsavidir; ve bu *kanun* dur. Fiyet yükselişinin fiyet alçalışı ile ve alçalışın yükselişle taviz edilmesi, kapatılması gibi bir anarşik hareketi tesadüfün işi sayarlar. Böyle bir düşünceye kapıldıktan sonra, zaten başka iktısadcılarda (ökonomist lerde) de görüldüğü gibi, fiyet dalgalanışlarını kanun ve istihsal masrafları ile fiyet bellilenişini bir tesadüfün işi saymak da bir o kadar haklı olabilir. Fakat yalnız ve yalnız bu dalganışlardır ki, daha yakından bakılınca, en yaman yakıp yıkmaları ardından sürükler veya tıbkı zelzeleler gibi, burujuva cemiyetini ta temellerine kadar sarsarlar, yalnız dalgalanışlardır ki, husule geldikçe, istihsal harçları vasıtasile fiyetleri

bellileştirirler. Bu kargaşalığın topu birdendir ki burjuva düzeninin ta kendisidir. İşte bu sanayi anarşisi esnasında, bu tekerlekimsi dönüp dolaşma hareketi içindedir ki rekabet adeta bir ekstravagans ın garabetin, acayipliğin yerini bir başkasına tutturur; bir garabeti ötekisile taviz ve telâfi eder. Demek şunu görüyoruz: bir mataın fiyeti o mataın istihsal harçlarile bellileşir, o suretle ki birmataın fiyeti istihsal harçlarının üstüne çıktığı zaman görülen yükseliş anleri, o mataın fiyeti istihsal harçlarının altına düştüğü anlerle taviz edilir. Tabii, bu dediğimiz bir sanayiin öne konulan bir tekmataı için değil, belki yalnızca bütün sanayi kolu için doğrudur. Demek gene bu dediğimiz tek başına alınan bir sanayici için dahi değil, fakat yalnızca bütün sanayiciler sınıfı için doğrudur.

Fiyetin istihsal harçları ile bellileşmesi, bir mata istihsali için zaruri olan iş müddeti ile fiyetin bellileşmesi demekdir. Çünkü istihsal harçları denilen mesnenin içinde şunlar vardır: 1° İlk maddeler ile âletler (in aşınması), yani sanayi ürünleri (mahsulleri) ki, bunların istihsal edilmeleri bir mikdar zaman, iş harcanması ile olur, ve binnetice bu ürünler her hangi bir mikdar zamanı temsil ederler ve 2° Doğrudan doğruya iş ki bunun da ölçüsü ancak zamandır.

Fakat, bu genel olarak (alelumum) mataların fiyetini düzenlendiren ayni genel (umumi) kanunlar, tabiatile *ücreti, işin fiyetini dahi* düzenlendirirler.

İşin ücreti, sunuşla dileyiş (arz ile talep) arasındaki nisbetlere göre, iş gücünün satın alıcıları

olan kapitalistler (sermayeciler) ile iş gücünün satıcıları olan emekciler arasındaki rekâbetin aldığı biçime göre kâh alçala durur, kâh yükselе gider. Genel olarak mata fiyetlerinin dalgalanışları ne ise ücretin dalgalanışları da odur. *Fakat, bu dalgalanışların sınırları içinde: işin fiyetini belli eden şey istihsal harcları; bu matat, yani iş gücünü istihsal etmek için gereken (zaruri olan) iş müddetidir.*

İyi amma iş gücünün bizzat kendisinin istihsal harcları nelerdir?

Bu harclar işciyi işci olarak muhafza etmek için, emekciyi bir emekci yapmak için gereken harclerdir.

Işte bunun içindir ki, bir işde, meslek bilgicliğini elde etmek için ne kadar az zaman isterse, işcinin istihsal harcları [iş gücünün yerine gelmesi için gereken masraflar] dahi o kadar az büyük olur ve o kadar daha ziyade o emekcinin işinin fiyeti, ücreti alçak olur. Hemen hiçbir çıraklık istemeyen indüstri (sanayi) kollarında, işcinin yalnız bulunuvermesi yeten sanayi kollarında, bir işciye gereken istihsal harcları, hemen hemen sırf bu işcinin yaşaması, hem de çalışma kabiliyetini muhafaza ederekten yaşaması için gereken matalardan öteye geçmez. Bunun içindir ki böyle bir işci *işinin fiyeti, zaruri olan geçim vasıtalarının fiyeti* ile bellileşir, tayin olunur.

Bununla birlikte, burada araya başka bir mülâhaza, başka bir düşünce ve bakım da karışır. İstihsal harçlarını ve bu harçlara göre de ürünlerin (mahsullerin) fiyetini hesaplayan fabrikacı, iş aletlerinin aşınmasını da hesaba katar. Meselâ bir makine ona 1000 liraya mal olursa ve o bu makineyi on yılda aşındırarak kullanırsa, fabrikacı, her yıl mata fiyeti üzerine 100 lira katar ki, böylelikle, on yıl sonunda aşınan makinenin yerine bir yenisini geçirebilsin. Basit iş gücünün istihsal harçları derken dahi üreme harçlarını tıbkı böyle anlamak gerektir; çünkü bu (döl yetişdirme) üreme harçları vasıtası iledir ki işci nevi üreyib türeyecek ve aşınan emekcilerin yerine yenileri gelecektir. Demek tıbkı makinenin aşınması gibi işcinin aşınması dahi hesaba katılır.

Demek ki basit iş gücünün istihsal harçları denildi mi, bu harçların içinde *işcinin hem yaşama harçları hem de üreme* harcları bulunur. Bu yaşama ve üreme harclarının fiyeti hep birden ücret dediğimiz nesneyi meydana getirir. Böylece bellileşen ücrete: *ücret en - azı* (ücret asgarisi) denilir.

Bu en az ücret, tıbkı matalar fiyetinin genel olarak (umumiyetle) istihsal harçları ile bellilenişi gibi, bu en az ücret denilen nesne de *tek başına alınan kişi* için değil, nevi' [bütün işciler sınıfı] için vardır ve rol oynar. Milyonlarca işciler vardır ki, yaşıyabilmek ve üreyebilmek (döl yetiştirmek) için yetecek nesne ellerine geçmez; fakat *başdan başa bütün işci sınıfının ücreti*, ücret inip çıkmalarının sınırları içinde, bu en aza (asgariye) müsavidir.

Şimdi, değilmi ki ücreti ve böylecede bütün mataların fiyetini güden en genel (en umumi) kanun-

ları aydınlattık, artık üzerinde konuştuğumuz nesne, yani mevzuumuz içinde daha ilerilere girebiliriz.

Kapital denilen sermayenin içinde ilk maddeler, iş aletleri ile her çeşid geçim vastaları bulunur ki, bunlar yeni ilk maddeler, yeni iş aletleri ile yeni geçim vasıtaları istihsal etmekte kullanılırlar. Bütün bu sermayenin içine giren, kapitali yapan parçalar işin yaratıkları, işin ürün (mahsul) leri, *birikmiş iş* dirler. Yeni bir istihsal yapmak için vasıtalıga yarar olan birikmiş iş, kapital, yani sermayedir.

Ökonomistler, iktisadcılar böyle konuşuyorlar.

Bir zenci köle ne dir? kara ırktan bir adamdır. Böyle bir izahın değeri, yukarıda söylediklerimizin değerinden ne artık ne eksiktir.

Bir zenci bir zencidir. Amma, bu zenci yalnız ve yalnız belli şartlar içinde bir köle olur. Bir pamuk eğiren makine bir pamuk eğiren makinedir. Amma, bu makine yalnız ve yalnız belli şartlar içinde *bir kapital, bir sermaye* olur. Bu şartların içinden koparılıp alındı mı idi, o makine artık sermaye, kapital değildir, tıpkı altının kendi kendisine para olmayışı veya şekerin şeker fiyeti olmayışı gibi.

İstihsal yaparlarken insanlar, yalnızca tabiat (Toga) üzerine değil, belki birbirleri üzerine de bir takım tesirler yaparlar. İnsanlar ancak belli bir tarzda emek birliği (kollaborasyon) yaparaktan ve hamaratlıklarını (faaliyetlerini) birbirlerile değiş tokuş ederekden istihsal yaparlar. İnsanlar bir istihsal yapmak için birbirlerile belli münasebetlere ve bağlılıklara girerler, ve ancak bu bağlılıkların ve bu sosyal (içtimaî)

münasebetlerin çerçeve ve sınırları içindedir ki, insanların tabiat üzerine yaptıkları tesir ve amel, yani istihsal ortaya çıkıp yerleşir.

Bu sosyal (içtimaî) bağlılıklar, istihsal edenlerin birbirlerile olan bu sosyal münasebetleri, insanların hamaratlıklarını (faaliyetlerini) birbirlerile değiş tokuş eder ve istihsalin topuna birden katışır, iştirak ederken içinde bulundukları şartlar, pek tabiî olarak, istihsal vasıtalarının özlüğüne (vasfına) göre, bütün bütüne başka başka olacaktır. Yeni bir savaş aygıdı [yeni bir silâh], ateşli silâh bulununca, ordunun bütün iç kurumu (bütün iç teşkilâtı) zarurî olarak değişmişti; kişilerin, efradın bir orduyu teşkil ediş ve ordu olarak tesir ediş şartları biçim değiştirmiş, ve gene muhtelif orduların birbirlerile olan münasebetleri de tıpkı böylece değişmişti.

İmdi demek ki, kişilerin istihsal ederken içinde bulundukları şartlar, *sosyal istihsal şartları, maddî istihsal vasıtalarının, istihsal güclerinin (istihsal kuvvetlerinin) bir değişikliğe uğraması ile değişir ve biçim değiştirirler. İstihsal münasebetlerinin topu birden, sosyal münasebetler denilen şeyi, yani cemiyeti, ve hele bahusus belli bir tarihiy inkişaf konağında bulunan bir cemiyeti,* ayırt edici özlüklü (mümeyyiz vasıflı), karakteri belli bir cemiyeti teşkil ederler.

Antika (kadim, eski) cemiyet, *derebeylik* cemiyeti, *burjuva* cemiyeti bu gibi istihsal münasebetleri toplarıdırlar, ki bu toplardan her biri aynı zamanda insanlık tarihi içinde hususî bir inkişaf konağını özlüklendirir, vasıflandırır.

kapital in, sermayenin dahi temsil ettiği sosyal münasebetler vardır. Bunlar burjuva cemiyetinin *burjuva istihsal münasebet* leridir. Sermayeyi teşkil eden geçim vasıtaları, iş aletleri, ilk maddeler, bilinen ve öne konulan sosyal şartlar içinde, belli sosyal münasebetlere göre istihsal edilmiş ve biriktirilmiş değiller midir? Bu nesneler yeni bir istihsal için bilinen ve öne konulan sosyal şartlar içinde, belli münasebetlere göre kullanılmazlar mı? Ve işte sırf bu belli sosyal özlük (içtimaî vasıf) değil midir ki yeni istihsale yarayan ürünleri (mahsûlleri) *kapital, şermâye* biçimine sokar!

Sermaye yalnız geçim vasıtalarından, iş âletlerinden ve ilk maddelerden ibaret, yalnız maddî ürünlerden ibaret değildir; ayni kertede *değiş dokuş değerlerinden* de ibaretdir. Sermayeyi teşkil eden bütün ürünler *matalar* dır. Demek sermaye aynı zamanda sadece bir maddî ürünler tutarı ve yekûnu değil, bir matalar tutarı, matalar mecmuu, yani bir değiş dokuş değerleri, *sosyal büyüklükler* (ictimaî mikdar ve kemmiyetler) top yekûnüdür de.

Biz ister yünün yerine pamuğu, buğdayın yerine pirinci geçirelim, ister şimendifer yerine buharlı gemiyi, vapuru getirelim. Sermaye ne ise o kalır; yeterki pamuk, pirinc, vapur — sermayenin maddesi — içinde ayni değiş dokuş değeri bulunsun, fiyet, içlerinde evvelce bulunduğu yünün, buğdayın, şimendiferin, ayni fiyeti olsun. Sermayenin kılına bir değişiklik gelmeksizin sermayenin maddesi buyuna değişebilir.

Fakat her ne kadar her sermaye bir matalar tutarı (emtia topu), yani bir değiş dokuş değerleri mecmuu ise de, her matalar tutarı, her değiş dokuş değerleri mecmuu, henüz sermaye değildir.

Her değiş dokuş değerleri topu bir değiş dokuş değeridir. Her değiş dokuş değeri bir değiş dokuş değerleri topu mecmuudur. Meselâ, 1.000 lira değerinde olan bir ev 1.000 liralık bir değiş dokuş değeridir. Bir kuruş değerinde olan bir kâğıd parçası, $^{100}/_{100}$ (yüzde yüz) bir kuruşluk bir değiş dokuş değeri mecmuudur. Başka matalarla değiş dokuş edilebilir olan ürün(mahsûl)lere *mata* lar denir, bu mataların değiş dokuş edilebilir oldukları belli nisbete o mataların *değiş dokuş değeri* denir, yahud, bu nisbet akçe ile deyimlendirilir (ifade olunur) ise, o mataların *fiyet*i olur. Bu ürünlerin yığını, kitlesi, onların bir *mata* oluşlarından, veya, bir *değiş dokuş değeri* teşkil edişlerinden, yahud da belli bir *fiyet* de oluşlarından hiç bir şeyi değişdirmez. Bir ağaç ister ufak, ister büyük olsun, gene bir ağaç olarak kalır. Demiri ister miskalle, ister kentalle başka matalara karşılık olarak değiş dokuş edelim, bu demirin bir mata, bir değiş dokuş değeri olmak vasıflarını, özlüklerini değişdirir mi? Kitlesine, yığınına göre bir matanın az veya çok değeri bulunur, daha yüksek veya daha alçak bir fiyeti olur.

İyi amma, nasıl olur da bir matalar tutarı, bir değiş dokuş değerleri mecmuu ve topu sermaye haline gelir?

Şöyle olur: Sermaye, başlı başına bir *sosyal güc*

(ictimaî kuvvet) olduğuna göre, yani *cemiyetin bir kısmının* gücü (kuvveti) olduğuna göre, *doğrudan doğruya, canlı iş gücü ile değiş dokuş* olur ve böylelikle kendi kendisini muhafaza eder ve çoğalır. Sermayenin zarurî bir ilk şartı, iş kabiliyetinden, çalışma istidadından başka hiç bir şeye sahib olmayan bir sınıfın mevcud bulunmasıdır.

Birikmiş işi sermaye haline geçiren, kapital biçimine sokan şey, birikmiş, geçmiş, maddeleşmiş işin doğrudan doğruya iş, canlı iş üzerinde erk sürmesinden, hâkim olmasından başka bir şey değildir.

Sermayeyi vasıflandıran (özlüklendiren) şey, onun yeni bir istihsal yapmak için canlı işe vasıtalık hizmetini gören birikmiş iş olması değildir, belki sermayenin (birikmiş işin) değiş dokuş değerini muhafaza etmek ve çoğaltmak için, canlı işin, birikmiş işe vasıtalık hizmetini görmesidir.

Sermayeci ile ücretci (patronla işci) arasında yapılan değiş dokuşda neler olub biter, neler geçer?

İşci iş gücüne karşılık olarak geçim vasıtalarını alır, amma sermayeci, kendi geçim vasıtalarına karşılık olarak, işi, işcinin ürün verici (mahsûldar) hamarathğını elde eder, bu iş öyle bir yaradıcı gücdür ki, işci onunla (iş ile) yalnız kendi tüketdiği nesneleri yerine getirmekle kalmaz, belki *birikmiş işe onda önceden bulunan değerden daha büyük bir değer de verir.* İşci sermayecide mevcud bulunan geçim vasıtalarından bir parçasını elde eder. Bu geçim vasıtaları işcinin nesine yarar? Doğrudan doğruya istihlâkine (tüketmesine). Fakt ben

geçim vasıtalarını tüketdim miydi, bu vasıtalar derhal benim için yok olurlar, meğerki bu geçim vasıtaları benim yaşamamı temin etdikleri müddetce ben bu müddeti yeni geçim vasıtaları istihsal etmekde, kendi işimle (tüketerek ortadan kaldıra durduğum değerlerin yerine) yeni değerler yaratmakda kullanmış olayım; amma işte tam da bu (asil = soysal noble - edel) istihsal gücünü değilmidir ki, işci, elde etdiği geçim vasıtalarına karşılık olarak, sermayeciye bırakır! Bu yüzden, bu güc işcinin kendisi için yok olmuş bulunur.

Elimize bir misal alalım. Bir çiftlikci gündelikcisine günde 50 kuruş veriyor. Bu 50 kuruş için, gündelikci çiftlikcinin tarlasında bütün gün çalışır ve ona böylece 1 lira temin eder. Çiftlikci yalnız gündelikciye bırakacak olduğu değerlerin yerine geldiğini görmekle kalmaz, bu değerlerin iki kat olduğunu da görür. Bu çiftlikci gündelikciye verdiği 50 kuruşu bereketli, doğurucu, ürün getirici (mahsûldar) bir suretde kullanmışdır; o, toprak ürünlerini (yer mahsûllerini) iki kat bir değerde bitirten ve 50 kuruşu 1 liraya çevirten gündelikcinin işini ve gücünü bu 50 kuruşla satın almışdır. Tersine, gündelikci netice ve tesirlerini (göreceği işleri) çiftlikciye bırakdığı kendi istihsal gücünün yerine 50 kuruş elde ederek bu 50 kuruşu az çok çabuklukla tüketdiği geçim vasıtalarile değiş dokuş eder. Demekki 50 kuruş iki suretle tüketildi (istihlâk edildi), sermaye için *ürün verici* (mahsûldar) *suretde,* çünkü 1 lira getiren bir iş gücü ile değiş dokuş edildi; işci için *ürün*

vermeyici suretde, çünkü ebediyyen ortadan kalkacak olan geçim vasıtalarile değiş dokuş edildi, ki buradaki 50 kuruş kendi değerini ancak çiftlikci ile ayni değiş dokuşu bir daha tekrarlayarakdan kendnie temin edebilir. Demekki sermaye ücretli iş ister, ücretli iş sermaye ister: Her iklisi de birbirini farz ve kabul ederler. Sermaye ile ücretli iş birbirlerinin şartıdırlar; karşılıklı olarak birbirlerini yaratırlar.

Bir pamuklu kumaş fabrikasının işcisi pamuklu kumaşdan başka bir şey istihsal etmez mi? Hayır, işci sermayeyide istihsal eder. İşci öyle değerler istihsal eder ki bu değerler de, sıraları gelince, içcinin işine kumanda ederler, taki bu iş vasıtasile işci yeni yeni değerler yaratabilsin.

Sermaye ancak iş gücü ile değiş dokuş olarakdan, ancak ücretli işi yaratarakdan çoğala ve artabilir. Ücretli işcinin iş gücü ancak sermaye ile değiş dokuş olarakdan, sermayeyi büyültür, kölesi olduğu iktidarı, kuvveti güclendirir, kuvvetlendirir. *Bu yüzden, sermayenin çoğalıp artışı proletarya nın yani amele sınıfının çoğalıp artışı demekdir.*

Burjuva larla burjuva ökonomist leri, demek ki, sermayecinin menfaatı ile işcinin yararlığı ve menfaati *ayni* dir, demeğe kalkışırlar. Gerçi doğrudur! Eğer işciye sermayeci iş vermezse işci mahvolur. Sermaye iş güçünü işletib soymazsa ortadan kalkar; ve işletib soymak için de iş gücünü satın almalıdır. Ürün (mahsül) verici sermaye, istihsale yatırılmış sermaye ne kadar çoğalırsa, bu yüzden, sanayi o kadar daha çiçeklenip açılır, o kadar daha çok burjuvazi (sermayeci sınıfı) zenginleşir, işler o kadar daha iyi ve yolunda gider, sermayeci o kadar daha çok işciye ihtiyac göterir ve işci kendisini o kadar daha çok pahalıya satar.

Demek işcinin az çok su götürür bir durumda bulunabilmesi için gereken şart *ürünverici sermayenin (istihsal kapitalinin) elden geldiği kadar büyümesidir.*

Peki amma, İstihsal sermayesinin büyümesi ne demekdir? İstihsal sermayesinin büyümesi demek, birikmiş işin canlı iş üzerindeki üstünlüğünün ve hakimiyetinin büyümesi demekdir, burjuvazi nin (sermayeci sınıfın) emekci sınıf üzerindeki üstünlüğünün, hakimiyetinin büyümesi demekdir. Ücretli iş kendisine hâkim ve üstün olan yabancı zenginliği, kendisine düşman olan gücü kuvveti, yani sermayeyi istihsal ettiği zaman, işcinin çalışma vasıtaları, yani ücretli işin geçim vasıtaları sermayeden işe doğru gerisin geriye bir tepişle tepib gider, yalnız şu şartla ki bu giden nesne yeniden sermayenin bir parçası haline gelecek, sermayeye yeniden çabuk çabuk bir büyüme hareketi veren manivele haline gelecekdir.

Sermayenin menfaatları işcilerin menfaatlerinin ayni ve tıbkısıdır, denildiği zaman *bunun anlamı, bunun demek istediği şey, yalnız ve yalnız sermaye ile ücretli işin bir tek ve ayni münasebetin iki görünüşü olduklarıdır. Tefeci ile batakçıya mal kapdıranın birbirlerini karşılıklı olarak meydana getirdikleri gibi, sermaye ile ücretli iş de birbirlerinin mantıkî neticesidirler.*

Ücretli işci ücretli işci olarak kaldıkça, onun mukadderatı ve çıkarı sermayeye tabidir. İşte sermayedarla işcinin menfaatlerindeki o denlü övülen müştereklik budur.

Sermaye çoğalınca, ücretli işin yığını, iş kitlesi kocamanlaşır, ücretli işcilerin sayısı artar, bir sözle: sermayenin üstünlüğü, hâkimiyeti daha büyük bir kişiler yığını, ferdler kitlesi üzerine yayılır. Ve en uygun, en müsaid düşen hali farzedelim: istihsal sermayesi çoğalınca, iş dileyişi (talebi) artar. Demek iş gücünün fiyatı, ücret, yükselir.

Bir ev büyük veya küçük olabilir, ve onun çevresindeki evler küçük oldukça, o ev dahi, cemiyetce (sosyalman) bir evden istenen her şeyi verir, her dileği tatmin eder. Fakat küçük bir evin yanı başında bir saray yükselirse, bir de bakarsınız küçük ev kulübelik mertebesine kadar çöker gider. O zaman küçük evde kim oturursa, o bilir ki, müşkülpesend (zor beyendi) olmağa hiç gelmez, yahud, kendisi ancak pek alçak gönüllü dilekler ve isteklerde bulunabilir. Ve medeniyetin (uygurluğun) akışı içinde, küçük ev canı istediği kadar büyüyebilir, eğer komşu saray da onun kadar çabuklukla veya hatta daha büyük nisbetlerle büyüyecek olursa, nisbeten küçük olan evde oturan kimse gittikce kendisini daha çok rahatsız, boşnudsuz, dört duvar arasında sıkışık bulacaktır.

Ücretin duyulurcasına bir artışı için istihsal sermayesinin çabuk çabuk çoğalması gerekdir. İstihsal sermayesinin çabuk çabuk büyümesi ardından zenginliğin, lüksün, sosyal (içtimaî) ihtiyac (bun) ve kıvanç

(zevk) lerin bir o kadar çabuklukla büyümesini sürükler. Demek, işcinin kıvançları (haz ve zevkleri) artmış olduğu halde, onun elde ettiği sosyal tatminler, içtimaî olarak bu kıvançların yerine getirilmesi, onda için erişilmez olan sermayecinin artmış kıvançlarına bakarak, umumiyetle (genel olarak) cemiyetin mikyâsî konağına bakarak, eksilmişdir. İhtiyac (bun) ve kıvançlarımızın (zevklerimizin) kaynağı cemiyetin içindedir; biz onları bizi tatmin eden, dileklerimizi yerine getiren nesnelerle ölçmeyiz. İhtiyac ve zevklerimizin mahiyet ve iç yüzleri sosyal (içtimaî) olduğundan, bu ihtiyaç ve kıvançlar izafî, nisbî mahiyetdirler.

Demek ki, ücret genel olarak (umumiyetle) benim (iş gücüme) karşılık diye aldığım matalar kitlesi ile belirlenmez. Ücretin içinde bir çok başka - başka münasebetler bulunur.

İşcilerin, her şeyden önce, kendi iş gücleri için elde etdikleri şey, belli bir akçe tutarıdır. Ücret bu akçeye fiyatla belli oluşdan başka bir suretle bellileşmez mi? Yalnız akçe fiyatile mi bellileşir?

XVI- yüzyılda, daha zengin ve işletilmesi daha kolay maden kuyuları bulunan Amerika nın keşfi dolayısile Avrupada elden ele geçen altun ve gümüş artdı. Bu yüzden, altun ile gümüşün değeri öteki matalara bakarak alçaldı. İşciler iş güclerine karşılık olarak gene ayni para diye basılmış akçe kitlesini alıdurdular. İş güclerinin akçece (para olarak) fiyatı ne idise o kaldı, ve bununla birlikde ücretleri alçalmışdı, çünki ayni mikdarda para ile, işciler, öteki

matalardan daha az bir tutar, daha az bir mecmu ve yekûn elde ediyorlardı. Bu sermayenin çoğalmasını kolaylaşdıran şerait ve ahvalden birisi, XVI^c. yüzyılda burjuvazinin hızlanması oldu.

Başka bir olan işi ele alalım. 1847 kışı içinde, en lüzumlu yiyecek ürünleri, buğday, et, tereyağı, peynir, v. s. fena bir rekolte dolayısile fiyatca haylıdan haylıya yükselmişdiler. İşcilerin iş güclerine karşılık olarak ayni akçe tutarını aldıklarını farz edelim. Bunların ücretleri alçalmamış mıdır? Elbet de alçalmışdır. Ayni akçe tutarı, ayni para topu ile pazara çıkan içciler daha az ekmek, daha az et, v. s. elde ediyorlardı. İşci ücretleri, hiç de akçenin değeri eksildiği için değil, belki geçim vasıtalarının değeri arttığı için alçalmışdı.

En sonunda gene tutalım ki, iş gücünün paraca fiyatı ayni kaldığı halde bütün ekim veya manifatura ürünleri (mahsûlleri), yeni makinelerin kullanılması yüzünden, daha uygun ve iyi bir mevsim dolayısile, alçalıyorlar. O zaman işciler ayni akçe mikdarına fiyetce karşılık olarak her çeşid matalardan daha çoğunu satın alabilirler. Demek ki işcilerin ücretleri, sırf bu ücretlerin akçece değerleri değişmediği için artmışdır.

Demek ki, iş gücünün akçece fiyatı, yani itibarî ücret gerçek ücretle, yani ücrete karşılık olarak işciye gerçekden verilen matalar mikdarı ile, bir düşmez. Demek ki, ücretin alçalışından veya yükselişinden bahsettiğimiz, konuşduğumuz zaman, yalnızca işin akçece fiyetini, yani yalnız itibarî ücreti göz önünde tutmamalıyız.

Fakat, ne itibarî ücret, yani işcinin kendisini sermayeciye satarak karşılığında aldığı akçe tutarı, ne gerçek ücret, yani işcinin bu akçe ile satın alabileceği matalar mikdarı, ücretin içinde bulunan nisbet ve münasibetleri tüketmez. Ücrette daha başka münasibetler de vardır. Ücret bir de her şeyden önce kazançla, sermayecinin kârı ile olan münasebetine göre belirlenir: izafî, nisbî ücret budur.

Gerçek ücret öteki mataların fiyatlarına nisbetle iş gücünün fiyatını deyimlendirir, ifade eder; izafî ücrete, tersine, doğrudan doğruya işin yarattığı yeni değerden birikmiş işe, sermayeye düşen paya nisbetle işcinin aldığı payı gösterir.

Daha yukarıda (sahife 10) şöyle diyorduk: «demek ki ücret işcinin istihsal ettiği matadan aldığı bir pay değildir. Ücret daha önceden mevcud bulunan bir mamul bir parçasıdır ki, sermayeci onunla belli bir mikdar ürün verici (mahsûldar) iş gücü (istihsal edici iş kuvveti) satın alır.» Fakat bu ücreti, amele tarafından yapılmış ürünü sattığı fiyet içinde, sermayecinin, yeniden bulması gerekdir; hem de sermayeci sattığı ürün fiyeti içinde bu ücreti o suretle bulmuş olmalıdır ki, geçici (zamanî) kalde olarak, kendisine de yapmış olduğu istihsal harclarından artık bir fazlalık, bir kâr kalabilsin. İşcinin istihsal ettiği matanın satım fiyatı sermayeci için üç parçaya bölünür: *birincisi* sermayecinin öne sürdüğü (peşin verdiği) ilk maddelerin fiyatı ile gene ileriye sürdüğü aletlerin, makinaların öteki iş vasıtalarının aşınma payları, aşınmaların yerine getirilmesi; *ikincisi*, öne sürdüğü ücre-

tin yerine getirilmesi ; ve *üçüncüsü*, artık ve fazlalık olan şey, sermayecinin kârıdır. Birinci parça ancak *daha önceden mevcud bulunan eski değerlerin* yerini tuttuğu halde, gerek ücretin yerine getirilmesi, gerekse sermayecinin fazlalık ve artık kârı, açıkca görüldüğü gibi, hesab sonunda, *işcinin işi ile yaratılmış* ve ilk maddelere katılmış olan *yeni değerden* ileri gelir. Ve işte biz dahi ücretle kârı, bunları topdan işci ürününün payları olarak mukayese ettiğimiz zaman, *bu anlamda, bu manada* göz önünde bulundurabiliriz.

Gerçek ücret ister nasılsa öyle kalsın, ister hatta artsın, izafi ücret alçalmamazlık etmez. Meselâ diyelim ki, bütün geçim vasıtalarının fiatı $^2/_3$ (üçde iki) nisbetinde alçalmış olduğu halde, gündelik ücret ancak üçte bir nisbetinde alçalmış olsun, yani, meselâ, 3 liradan 2 liraya düşsün. Burada işçi şimdiki iki lirasile evelki 3 lira ile aldığından daha büyük bir miktarda mata satın alabildiği halde, yine ücreti sermayecinin kârına nisbetle eksilmiştir. Sermayecinin (meselâ fabrikacının) kârı bir lira artar, yani, işçiye ücret olarak verdiği daha az tutarda değiş tokuş değerlerine karşılık, işçinin evvelkinden daha büyük mikdarda değiş tokuş değeri istihsal etmesi gerekir. Sermayenin payı işin payına nisbetle çoğalmışdır. Sosyal (içtimai) zenginliğin sermaye ile iş arasında üleşdirilmeci daha da çok müsavatsız bir hale gelmiştir. Sermayeci ayni sermaye ile daha büyük mikdarda bir işe kumanda eder. Sermayeci sınıfının işçi sınıfı üzerindeki *güre*si gücü kudreti büyür, işçinin sosyal

durumu (içtimai vaziyeti) kötünün kötüsü olur, sermayecinin durumundan daha aşağıya iner.

Fakat şu halde, ücretle kârın karşılıklı münasebet ve bağlılıkları içinde, yükselişi veya alçalışı belirtendiren, tayin eden genel (umumi) kanun nedir?

Ücretle kâr birbirlerile tersine nisbetli (makûsen mütenasib) dirler. İşin payı, yani ücret ne kadar alçalırsa, sermayenin payı, yani kâr da tam o nisbette yükselir, ve bunun tersi de (aksi dava dahi) doğrudur. Ücret ne kadar alçalırsa kâr o kadar yükselir, ücret ne kadar yükselirse kâr da o kadar alçalır.

Belki de şöyle bir itiraz ortaya atılacaktır : Sermayeci kendi matalarını başka matalarla yararlı, hattabeli bir değiş dokuş etmek sayesinde, matanın daha büyük bir dileniliği (talebi) sayesinde, veya yeni pazarların açılması dolayısile, yahud da eski pazarlarda ihtiyaçların birdenbire artması yüzünden, ilâ sebeblerle temettü ve kâr yapabilir. ; şu halde sermayecinin kârı, gündeliğin, iş gücünün değiş tokuş değerinin yükseliş veya alçalışına tabi olmayarakdan değiş tokuşda öteki sermayecileri faka basdırdığı için çoğalabilir ; yahud da kâr ayni suretle iş aletlerinin mükemmelleşmesi, tabiat güclerinin yeni bir kullanılışı, v. s. sayesinde çoğalabilir. Doğru mu ?

İlk önce, söze, düşünmeğe böyle tersine yoldan başlanan dahi neticenin yine hep bir kapıya çıkacağı gören göz için besbellidir. Ücret eksildiği için kâr artmış değildir, belki kâr arttığı için ücret eksilmişdir. Sermayeci başkasının ayni mikdardaki

işi ile daha büyük bir mikdarda değiş dokuş değeri satın almış oluyor da yine işin ücretini daha bahalıca ödemiyor ; yani neticede yine iş sermayeciye bırakdığı kazanca ve temettüe nisbetle daha az karşılığını almış, daha az ücret almış bulunuyor.

Bundan mada, unutmayalım ki mata fiatlarının dalgalanışları ne olursa olsun, bir matanın orta fiatı, yani öteki matalarla değiş tokuş edilişindeki nisbet, o matanın *istihsal harcları* ile bellileşir. Demekki, sermayeci sınıfının kendi içerisinde sermayecilerin birbirlerini karşılıklı olarak faka bastırmaları zaruri olarak denkleşecek, muvazenesini bulacaktır. Makinelerinin mükemmelleşmesi, istihsale yarar yeni tabiat güclerinin kullanılması ise, bilinen ve öne konulmuş bir iş müddeti içinde, ayni miktarda iş ve sermaye ile,daha büyük bir ürünler (mahsuller) yığını yaratılmasına yer verir, ama daha büyük bir değiş tokuş değerleri yığını yaratılmasına hiç de yer vermez. Eğer ben, eğirme makinesi sayesinde, bir saatta o makinenin icadından önceye bakarak iki kat çok iplik, meselâ elli libre yerine yüz libre iplik teslim edebilirsem, git gide benim elime geçecek matalar ondan önce elli libreye karşılık olarak elime geçen matalardan daha çok olamaz, çünkü istihsal harclarım yarı yarıya düşmüşdür, yahut ta ben ayni istihsal harclarile iki kat ürün (mahsul) teslim ediyorumdur.

Hasılı, ister bir memleketin, isterse baştan başa bütün acun (cihan) pazarının sermayeci sınıfı, yani burjuvazisi, kendi arasında istihsalin temiz kazancını (safi temettüünü) nasıl bir nisbete göre bölüb

üleşdirirse üleşdirsin, bu temiz kazancın (safi temettüün) top tutarı, mecmu, yekûnü her defasında birikmiş işin, en sonunda gene, canlı işle, doğrudan doğruya işle çoğalmış olan tutarından başka bir şey değildir. Demekki bu top tutarın (bu mecmu yekûnün) çoğalış nisbeti işin sermayeyi arttırış nisbetine göre, yani kârın ücret zararına çoğalış nisbetine göre olur.

Daima görüyoruz ki, hatta iş ile sermaye arasındaki münasebet sınırları içinde kalsak bile, *sermayenin menfaatleri ile ücretli işin menfaatleri birbirleri ile taban tabana zıddır.*

Sermayenin çabucak çoğalması demek kârın çabucak çoğalması demektir. Kârın çabucak artması ise ancak işin (iş gücünün) fiyeti, izafi ücret aynı çabuklukla eksilirse olur. Hatta gerçek ücret itibarî ücretle, yani iş gücünün akçaca değeri ile birlikte yükseldiği halde bile, izafi ücret alçalabilir, yeter ki gerçek ücret ve itibarî ücret kârla aynı nisbet içinde yükselmemiş olsun. Meselâ, eğer, işlerin yolunda gittiği çağlarda, ücret yüzde 5, ve kâr ise yüzde 30 yükselirse, nisbî ücret, izafi ücret *artmamış*, belki *eksilmiştir*.

Demek, eğer işçinin geliri sermayenin çabucak çoğalması ile birlikde artmıyorsa, aynı zamanda, işçiyi sermayeciden ayıran sosyal (içtimaî) uçurum da genişler, sermayenin iş üzerindeki üstünlüğü ve iktidarı, işin sermayeye karşı tabiliği de bu yüzden büyür.

— Sermayenin çabucak çoğalmasında işçinin menfaatı vardır, demek, yalnız ve yalnızca şunu söy-

lemek demektir: işci ne kadar çabuklukla başkasının zenginliğini arttırırsa, festival (ziyafet) sofrasından artacak kırıntılar, işcinin toplıyacağı artıklar da o kadar daha cevherli olacaktır; o kadar daha çok işci kullanılabilecek, o kadar daha çok işciler üretilecek, sermayenin tabiiyeti altında o kadar daha çok köleler yığını çoklaşacaktır.

Demek şunu göz önünde tutarak berkettik:

İşci sınıfı için hatta *en uygun durum* (en müsait vaziyet) yani, *sermayenin elden geldiği kadar çabucak çoğalması bile*, işcinin yaşayışında her ne gibi maddi düzeltmeler yaparsa yapsın, bu düzeltmeler ve bu durum işcinin menfaatları ile burjuvanın menfaatleri, sermayecinin menfaatleri arasındaki çatışmayı (zıddiyeti) ortadan kaldırmaz. *Kâr ile ücret*, önünde sonunde, *birbirile tersine nisbetli* (makûsen mütenasib) dirler.

Sermaye çabuk çabuk çoğaldığı zaman, ücret artabilir, amma sermayenin kârı ücrete nisbetle daha çabuk çoğalır; işçininin maddi durumu düzelmiştir, amma sosyal durumunun, içtimai vaziyetinin zararına düzelmiştir. Işciyi sermayeciden ayıran sosyal (içtimaî) uçurum genişlemiştir.

Uzun sözün kısası:

Denilirse ki, ücret için uygun şart sermayenin elden geldiği kadar çabuklukla çoğalmasıdır, bu sözden anlaşılacak şey yalnızca şudur: işci sınıfı kendisine düşman olan kudreti, kendisine kumanda eden yabancı zenginliği ne kadar çok arttırır ve çoğaltırsa, işcinin burjuva zenginliğini arttırmak,

sermaye kudretini güçlendirmek ve kuvvetlendirmek için yeniden çalışmasına elverişli gelecek şartlar o kadar daha çok uygun düşeceklerdir, ve işci sınıfı kendi dövüb biçim verdiği bu yaldızlı zincirlere sevine dursun, burjuvazi (sermayeci sınıf) kendisini bu zincirlerle ardına takıp sürükliyecektir.

İstihsal sermayesinin büyüyüşü ile *ücretin artışı* gerçekten burjuva ekonomistlerinin demek istedikleri kadar ayrılmazcasına birbirlerine bağlı mıdırlar? Onların lâfda kalan lakırdılarına kulak asmamalıyız. Hatta onlar sermaye ne kadar çok yağlı ve şişman olursa, onun kölesi de o kadar çok yağlanır ve şişmanlar derlerse bile gene onlara inanmamalıyız. Burjuvazi pek mi pek bilgiç ve açık gözdür; uşaklarının parlak giyinişiyle böbürlenen derebeyivari, sermayeci sınıfı da, imtiyazları paylaşmağı çok iyi bilir. Burjuvazinin yaşama şartları onu hesaplamaya, hesaplı davranmağa zorlar.

Şu halde bunu biraz daha yakından mütalea etmeliyiz:

İstihsal sermayesinin çoğalışı ücretin üzerine ne tesir yapar?

Burjuva cemiyetinin istihsal sermayesi çoğaldığı zaman, bu demektir ki sermaye, kısaca, *daha genel* (daha umumî) bir iş birikişini elde eder. Sermayeciler sayıca ve sayğı ve özence artarlar. *Sermayecilerin çoklaşması sermayeciler arasındaki rekabeti arttırır.* Sermayelerin *gittikçe çoğalan özeni ve ehemmiyeti sanayi savaşı alanına daha devcesine iri sa-*

vaş- ayğırları, harp aletleri ve silâhlarile birlikte daha yaman işci orduları dökülmesine elverişli olur.

Bir sermayecinin öteki sermayeciyi kökünden yolup atarak onun sermayesini ele geçirebilmesi ancak daha ucuza mal satması ile olur. Topu atmadan, iflâs etmeden ucuza satmak için, ucuza istihsal yapmak, yani elden geldiği kadar işin ürün vericiliğini (mahsuldarlığını) çoğaltmak gerektir. Fakat işin ürün vericiliği bilhassa işin *daha büyük bir bölümü* ile, *makine sisteminin* daha genel (daha umumi) olarak sanayıa sokulması ve bir teviye mükemmelleştirilmesi ile artar. Aralarında işin bölündüğü işçiler ordusu ne kadar daha büyükse, makineler ne kadar daha devcesine bir nisbette sanayie sokulursa, istihsal harçları da o kadar daha eksilir, iş o kadar daha yemişverici (semeredar) olur. İşte iş bölümü ile makine sistemini arttırmak ve elden geldiği kadar büyük nisbetlerde iş bölümü ile makineleri işletmek (istismar etmek) için sermayeciler arasındaki genel (umumi) uğraşış ve müsabaka bundandır..

Fakat mademki sermayeci, daha büyük bir iş bölümü sayesinde, yeni makinelerin kullanılması ve mükemmelleştirilmesi sayesinde, tabiat güçlerini (tabii kuvvetleri) daha istifadeli bir surette ve daha büyük bir nisbette kullanış sayesinde, aynı iş tutarı veya ayni birikmiş iş tutarı ile rakiblerinden daha büyük tutarda ürünler, mataar yaratmanın yolunu buluyor; mademki, meselâ, rakiblerinin yarım endaze kumaş dokudukları aynı müddet içinde o, bütün bir endaze kumaşı dokuyabiliyor, sermayeci bunun üzerine nasıl davranacaktır?

Sermayeci yine yarım endaze kumaşını evvelki fiyetine satadurabilirdi, amma bu onun rakiblerini yolub atmasının ve kendi sürümünü arttırmasının yolu olmazdı. Halbuki, onun istihsali genişleyip yayıldıkça, aynı suretle kendisiçin sürüm ihtiyacı, mallarını satma lüzumu da genişler, daha kudretli, daha pahalı olarak kurduğu istihsal vasıtaları sermayeciye pek âlâ mataını daha ucuza satması için *elverir*, amma aynı güçlü istihsal vasıtaları aynı zamanda sermayeciyi *daha çok mata satmaya*, mataları için sonu gelmezcesine *daha büyük* bir pazar ele geçirmeğe *zorlar*. Demek ki sermayedarımız yarım endaze kumaşını, rakiblerinden daha ucuza satacaktır.

Fakat, her ne kadar başkalarına yarım endaze neye mal oluyorsa kendisine bir endaze ona mal olmuş ise de, sermayeci rakiblerinin yarım endazeyi satdıkları kadar ucuza bütüh bir endazeyi satmayacaktır. Yoksa satarsa, hiç bir üstün temettüh (üstün kazanç) elde etmiyecek ve sattığına karşılık istihsal harcalarından başka bir şey eline geçmiyecektir. İş böyle olunca ise, sermayecinin daha büyük olan geliri daha yüksek bir sermayeyi işe sokmuş olmasından ileri gelecektir, yoksa sermayesine başkalarının kinden daha büyük bir verim verdirdiğinden ileri gelmeyecektir. Zaten, bu sermayeci mataının fiyatını yüzde birkaç aşağısına verse aradığı amacına irişir. *Daha alçak fiyatla satış yapmakla* rakibleri-

ni pazardan söküb atar, hiç olmazsa bu rakiblerin sürüm yerlerinden bir parçasını eline geçirir. En sonunda, şunu da unutmıyalım ki, akar fiat daima *istihsal harclarının üstünde veya altındadır,* bu altında veya üstünde oluş, bir matain, senayie uygun düşen veya uygun düşmiyen bir mevsimde, satışa çıkarılmış olmasına göredir. Daha istifadeli yeni istihsâl vasıtaları kullanan sermayecl, bir endaze kumaşın pazar fiyeti, aynı kumaşın ondan önceki istihsalinin bayağı harclarının üstünde veya altında oluşuna göre, matalarını, başka başka yüzdeler hesabı ile, gerçek istihsâl harclarının yukarısında satacakdır.

Fakat sermayecimizin *imtiyaz*ı uzun sürmez, öteki rakib sermayeciler aynı makinaları, aynı iş bölümünü işletmelerine sokarlar, ayni mıkyasda veya hatta daha büyük mikyasda sokarlar, ve bu işletmelerin düzetilişi ta o ana değin genelleşir (umumileşir) ki, o anda kumaşın fiatı yalnız eski istihsal harclarının aşağısına değil, belki yeni harcların da aşağısına düşer.

Demek o zaman sermayeciler, yeni istihsal sanayie sokulmazdan *önce* ne durumda, ne vaziyetde idiseler, şimdi gene birbirlerine karşı o vaziyetde, o durumda bulunuyorlardır, ve eğer, bu vasıtalarla, iki kat ürünü aynı fiyete verebiliyorlarsa, şimdi artık iki kat ürünlerini eski fiyatın da *aşağısında* vermeğe zorlanırlar. Bu yeni istihsal vasıtaları bir kere yerleşdilermi idi, ayni oyun yeniden başlar: daha büyük iş bölümü, daha çok makine sistemi ve makinecilik; daha büyük mıkyasda iş

bölümü ile makinelerin kullanılışı; ve rekabet, gene bakarsınız, bu neticeye karşı aynı evelki aksülameli kışkırtır.

Böylece istihsal tarzının, istihsal vasıtalarının nasıl bir teviye alt üst olduğunu, devrim devrim üstüne geçirdiğini görüyoruz; nasıl *iş bölümü peşinden zarurî olarak daha büyük bir iş bölümünü sürükler, makinecilliğin kullanılışı ardından daha büyük bir makinecilik kullanışını getirir, büyük mikyasda iş nasıl daha büyük mikyasda bir işi peşinden sürükleyip getirir, bunları da görüyoruz.*

İşte, burjuva istihsalini bir teviye eski yoluudan dışarıya fırlatıb atan, ve sermayeyi boyuna işin istihsal güclerini gerginleşdirmeğe zorlayan kanun budur; *ve bir kere de* bu istihsal güclerini gerginleşdirdi mi idi, bu kanun, burjuva istihsalini durmak dinlenmek nedir bilmezleşdirir ve istihsalin kulağına boyuna şunu fısıldar durur: yürü! bire yürü!

Bu kanun, ticaret devirlerinin inib çıkma sınırları içinde, *bir matain fiyatını* zarurî olarak *istihsal harclarına müsavi* bir seviyede tutan kanundan başka bir şey değildir.

Bir sermayecinin iş dövüşüne girişdiği istihsal vasıtaları ne kadar yaman ve yüce olurlarsa olsunlar, rekabet bu istihsal vasıtalarını genelleştirecek (umumileşdirecek) dir, ve genelleşdirir genelleşdirmez de, sermayesinin daha büyük verimli oluşunun biricik yararlığı (yegâne faydası), ondan öncekinden on, yirmi, yüz kat daha artık ve daha çok ürünü (mahsulü) *ayni fiyata* (bir kat fiyetine) teslim etme-

nin sermayeci içi gerek olmasıdır. Fakat şimdi sermayecinin eskisinden belki bin kat daha çok sürüm yapması gerekdir, ta ki daha aşağıya düşmüş satım fiyatını sürümlendirilen daha büyük ürün kitlesi kapata ve taviz, telafi edebilsin, çünki daha koskoca yığınlarla (kitle halinde bir) satış şimdi zururidir, hem de yalnız bir yararlık (bir fayda) kazanmak için değil, belki - bizzat istihsal aletleri, görmüş olduğumuz gibi, git gide daha pahalılaşdığından - istihsal harclarını kapatmak için de zaruridir; hem bu yığınlarla satış yalnız bu sermayeci için değil, fakat rakibleri için de bir can pazarlığı, hayatî bir mes'ele olduğundan, eski dövüş *bu sıra icadedilen istihsal vasıtaları daha yemişverici olduğu nisbetde daha yavuz bir yamanlıkla patlak verir. Derken, iş bölümü ile makinelerin kullanılması ucuz bucaksızcasına bir yaylımla inkişaf eder durur.*

Demek ki kullanılan istihsal vasıtalarının iktidarı ne olursa olsun, rekabet, bu altun yumurtlıyan iktidarın yumurtalarını aşırmağa bakar, bunun için de matain fiyatını istihsal harclarına doğru indirir, böylece ayni akçe tutarına karşılık gittikce daha büyük ürün yığınları teslim etmeği, ucuza istihsal yapmağı bir kanun, hem de yeni vesait ayni mikdar işle daha çok istihsal ettiği nisbetde, dediği dedik olan bir kanun yüksekliğine çıkarır. Demek böylece, sermayeci, uğraşa uğraşa, ayni iş müddeti için de daha çok ürün sunmaktan, bir sözle, *sermayesinin daha güç verim şartlarından* başka hiç bir şey kazanmaz. Bu yüzden, istihsal harcları kanunu ile rekabet sermayeciyi bir teviye ardından kovaladığından, ve rakiblerine karşı her bilediği silâh

kendi aleyhine çevrildiğinden, sermayeci yorulmak nedir bilmeksizin, eskilerinin yerine, yeni makinelerle yeni iş bölümü yordamları sokarakdan, boyuna rakabetin üstesinden gelmeğe çabalar, ve hiç işkilsiz, bu yenilikler daha bahalıya oturur, amma patron, rakabetin yenilerini de tavsatmasını beklemeksizin, onlarla ucuz ucuz istihsal yapar.

Şimdi *başdan başa acun (cihan) pazarı üzerinde* dövünen şu ateşli çırpınmayı göz önüne getirelim, hemen, sermaye çoğalışının, birikişinin ve derlenişinin (temerküzünün) nasıl gitdikce daha segirtici bir aralık vermek nedir bilmez iş bölümü varımına vardığını ve hergün nasıl daha devcesine büyük bir mikyasda, eskilerini mükemmelleşdirerek yeni yeni makineler kullandığını anlayıveririz.

Peki, istihsal sermayesinin çoğalışından ayrılamaz olan bu olan bitenlerin ve bu şartların, ücretin bellileşmesi üzerine yapdıkları tesirler nelerdir?

İşin daha büyük bir bölümü, bir işcinin 5, 10, 20 kişilik iş yapmasına elverir; demek iş bölümü, artdıkca, işciler arasındaki rakabeti 5, 10, 20 kat daha büyük kılar. İşciler şimdi yalnız kendilerini birbirlerinden daha ucuza satarakdan aralarında rakabet yapmakla kalmazlar; *bir tek* işcinin 5, 10, 20 kişilik işi başarması yüzünden de rakabete düşerler, ve sermaye tarafından sokulan ve daima daha çok kuvvetlenen *iş bölümü* dür ki işcileri bu çeşid rekabetde bulunmağa zorlar.

Demek *iş daha az sevimli, daha çok tiksindirici oldukça, rekabet artar ve ücret eksilir.* İşci kâh

daha çok saat işlemek, kâh ayni saat içinde daha çok iş sunmak yollarile, daha çok çalışarakdan, ücretinin kitlesini olduğu gibi tutmağa, muhafazaya uğraşır. Demek yoksulluğun yumruğu ile itilen işci, iş bölümünün uğursuz tesirlerini artdırır ha artdırır. Bunun varımı şudur ki, *işci ne kadar çok işlerse, o kadar az ücret alır,* ve bunun baş bayağı sebebi şudur ki, işci iş arkadaşlarile rekabete düşdükce, bu arkadaşlar kendilerini onun kenisinden daha kötü şartlarla satarlar ve, çünkü en sonunda *işci yine kendi kendisile rekabete düşmüşdür,kendi kendisile, çünkü her işci, işci sınıfının bir üyesi (âzası) dır.*

Makinizm denilen makineler sistemi, becerikli işcileri yolub yerlerine beceriksiz işcileri geçirerekden, erkeklerin yerine kadınları, erişkin (kâhil) lerin yerine çocukları getirerekden ayni tesirleri daha da büyük bir mikyasda hasıl eder; nereye yeni bir makine sistemi sokulursa, orada işcileri kaldırım üstüne yığınla atarakdan, ve yerine daha iyi verimli bir makine sisteminin geçdiği, inktşaf ettiği, mükemmelleşdiği her yerde, işcileri demet demet işletmeden kapı dışarı ederekden gelişen makinizm ayni tesirleri daha büyük mikyaslarda hasıl eder. Yukarıda, çabuk elden, sanayiciler arasındaki savaşın taslağını yapmışdık; *bu savaşdaki özlük şudur ki, bu savaşlar işci ordusunu iş başına toplamakdan ziyade işden çıkarmak (terhis etmek) ile kazanılır. Generaller,yani sermayeciler,kim daha çok sanayi askerine (indüstri çerisine) izin verecek diye rekabete düşerler.*

Ddoğrusu, ökonomistler (iktisadcılar) bize makinelerin artık kıldığı işcilerin yeni çalışma ve meşgul olma kolları bulduklarını hikâye ederler.

Doğrudan doğruya açıkca söyliyemezler ki, işden çıkarılan ayni işciler yeni iş kollarında işleyecek iş bulacaklardır. Olan bitenler bu yalana karşı pek yaman ulurlar. Doğrusunu söylersek, okonomistler yalnız şunu açıkca söylerler: *işci sınıfının öteki kısımları* için, meselâ, sanayi koluna girmek üzere bulunan genç döller için, yeni çalışma vasıtaları kendini gösterecekdir. Tabiî, bu, sokağa atılan işciler için büyük bir avunma ve tatmin değil mi ya. Sermayeci bayların işletip soyacakları taze et hiç eksik olmayacak, ölülerinin gömülmesi ölülerin kendilerine bırakılacaktır. Bu öyle bir avunç (bir teselli) ki burjuva lar onu, hem kendi kendilerine, hem işcilere verirler. Eğer, bütün ücretciler sınıfı makinizm tarafından yok edilseydi, sermaye için o ne korkunç şey olurdu ki, gündelikci iş olmayınca, sermaye de sermaye olmakdan çıkar!

Fakat tutalım ki, makinizm tarafından doğrudan doğruya işden kovulan işciler ile yer gözetleyen bütün yeni döl kısmı, *yeni bir çalışma buluyorlar.* Inanılırmı ki, bu yeni işde, bitirdikleri işden aldıkları ücret kadar gündelik bulunacakdır? *Böyle bir iş bütün ökonomi kanunlarile bir tezad olurdu.* Modern sanayiin, asrî indüstrinin nasıl daima daha karışık, daha yüksek bir çalışmanın yerine, daha basit, daha aşağı bir çalışmayı geçirmeğe özendiğini gördükdü.

Makinizm (makineler) ce bir sanayi kolu dışına

fırlatılıb atılmış bir amele yığını, başka bir kolda, *daha kötü ücret, daha aşağı bir fiyat* ile olmakdan başka türlü nasıl sığınıb iş bulabilir?

Bizzat makinizm imalâtında (makineler yapmakda) çalışan işciler bir istisna gibi anılır. Sanayi daha çok makine sistemi istedi ve tüketdi mi idi, denilir, makinelerin sayısı, dolayısile makinelerin yapılışı (imalâtı), demek böylelikle de makineler yapmakda çalışan işcilerin sayısı zarurî olarak artacakdır, ve bu sanayi kolunda kullanılan işciler becerikli, ve hatta hatta işbilir (mütahassıs) işcilerdir.

Ondan önce yalnız yarı yarıya doğru olan bu açık düşündürücü söz, bu teyid, 1840 danberi bütün değerli görünüşünü bitirdi, çünkü gittikce daha genel (umumî) olarak, makineler pamuk eğirmekde ne kadar kullanılırsa, makine yapmakda da o kadar kullanılır oldu, ve makine fabrikalarında işletilen işciler, fevkalâde mükemmelleşdirilmiş makineler karşısında artık bütün bütüne güdük (rüdimanter) makineler rolünü ancak oynıyabiliyorlar.

Fakat makine tarafından kovulan bir adamın yerine, fabrika belki *üç* çocukla *bir* kadını çalışdırmıyor mu! Halbuki, bir adamın ücreti üç çocukla bir kadına yetmemeli miydi? Ücret enazı ırkın bakımına, tutumuna ve üremesine yetmiyecek midi? Şu halde şu burjuva lara pek candan gelen bu deyiş tarzı neyi isbat eder? Bundan başka hiç bir şeyi: *bir tek* işci ailesini yaşatmak için eskisinden dört kat fazla işci varlığı sümürülüb gidiyor.

Dediklerimizi kısaltalım: *istihsal yapan sermaye*

ne kadar çoğalırsa, iş bölümü ile makinizmin kullanılışı o kadar çok yayılır, rekabet işciler arasında o kadar daha çok yer tutar ve işci gündelikleri o kadar daha çok daralır.

Şunu da sözümüze katmış olalım ki, işci sınıfı *cemiyetin yukarı tabakalarından (üst katlarından)* da kendisine üye (âza) toplar. İşci sınıfı içine, amelelerin yanıbaşında ellerini kaldırmakdan daha acele yapacak hiçbir işi olmayan, bir yığın küçük sanayicilerle küçük iradcılar akın eder. İşte böylece iş dilemek için yukarıya kalkan ellerin ormanı gittikce daha sıklaşır ve sıklaşan eller ise gitdikce daha çok cılızlaşırlar.

Şurası beshellidir ki, ilk şartlarından birisi daima daha büyük bir mikyasda istihsal etmek, yani hiç de ufarak değil kocaman bir sanayici olmak, olan bir savaşa küçük sanayici dayanamaz.

Sermayelerin yığını ve sayısı artdıkca sermaye menfaatinin (sermayeden gelecek kazancın) eksildiği, sermayenin çoğaldığı, ve buyüzden küçük iradcının artık kendi iradı ile yaşayamadığı, bu yüzden sanayi üzerine kendisini atması gerekdiği, yani küçük sanayicilerin ve bu suretle de proletarya namzedlerinin saflarının kabardıkca kabardığı, ve ilh... bütün bunları daha geniş anlatmaya hacet yokdur.

Uzun sözün kısası, sermayeciler daha yukarıda çizdiğimiz hareketle daha önceden mevcud bulunan devcesine büyük istihsal vasıtalarını daha büyük bir mikyasda işletmeğe zorlandıkca, ve bu amacla bütün kredi zenbereklerini harekete geçirdikce, sanayi zelzeleleri gittikce daha sıklaşır; bu zelzeleler

sırasında ticaret acunu ancak zenginliğin, ürünlerin ve hatta istihsal güçlerinin bir parçasını Cehennem tanrılarına kurban ederekden tutunabilir Bir sözle, *kriz* ler, *buhran* lar artar. Buhranlar gid gide daha sıklaşır, gitdikce daha yamanlaşırlar çünkü ürünler yığını ve bu yüzden de geniş pazar ihtiyacı çoğaldıkça, cihan pazarı her gün biraz daha, daima daha ziyade darlaşır ve yemişleri derlenecek (istismar edilecek: işletilip soyulacak) pazar gittikce azalır, zira bir önceki her buhran o zamana gelinceyedek fetedilmeden kalmış, yahud ticaretce henüz üstünkörü istismar edilmiş olan bir pazarı acun ticaretine, cihan alış verişine boyun eğdirir. Bununla birlikte sermaye yalnız ve yalnız iş ile *yaşamaz*. Ayni zamanda hem seçme ve yüce hem de barbar bir Efendi, bir Is olan sermaye, mezarı içine kölelerinin kadavralarını (ölülerini), buhranlar içinde boğulub giden başdan başa işci katomlarını (yüzer yüzer boğazlanmış işçileri) ardından sürükler. Böylece, görüyoruz ki, *sermaye çabuk çabuk çoğaldığı vakit, işciler arasındaki rekabet sonsuzcasına daha bir çabuklukla çoğalır, bu demekdir ki, işci sınıfı için çalışma vasıtaları, geçim vasıtaları daha büyük bir nisbetde eksilir, ve bununla birlikde, sermayenin çabucak büyümesi gündelikci iş için gene en uygun şartdır.*

BROŞÜRDE GEÇEN SÖZLERİN KARŞILIKLARINDAN

DOKTRİN (akıyde, mezheb): Tutdurulmuş sosyal (ictimai) bir yol üzerindeki düşünce ve inançların topu birden.

İDEOLOJİ (fikriyat): Düşünceler ilmi.

MATERYALİZM (maddecilik): Varlığın özü maddedir; Ruh maddenin deyişmiş bir kılığından başka bir şey değildir diyen doktrin.

MADDE: Elle tutulur, gözle görülür, ölçülür tartılır olan varlık, nesne.

MADDİ: Maddeden ötürü.

DİNAMİZM: Her varlık ve her nesne kımıldar, akar, değişir; hiç bir nesne durmaz, olduğu gibi kalmaz diyen doktrin.

İNSAN (adam): İşini bir *aletle*, bir aygıdla ve *planla* yapan *cemiyet* hayvanı, sosyal canlı varlık.

CEMİYET (sosyete): İnsanların *iş bağları* ile birbirlerine bağlı bulundukları, aynı derli topluluk kanunları ile birlikde yaşadıkları ortalık, *en geniş küme*.

SOSYAL (İçtimai): Cemiyetten ötürü [*Cemiyet*, bir de Kurum, Teşkilât anlamına gelir: «Amele Cemiyeti» gibi]

SINIF (Klâs): Bir cemiyet içinde, görülen işe göre, *durumları* ve *gararlıkları* (vaziyet ve menfaatleri) bir olan ikinci kertede insan bölümleri: Sermayeci sınıfı, işci sınıfı gibi.

ÖKONOMİ POLİTİK (siyasal iktısadiyat): Bir cemiyet içinde insanlar maddi geçim nesneleri ile yaşarlar. Bu nesneleri elde etmek (İstihsâl), deyiş tokuş etmek (Mübade) ve üleşdirmek (Tevzi) bir düzü şartlara ve biçimlere göre olur. Bu şartların ve biçimlerin sebeb ve kanunlarını bildiren ilime *ökonomi politik* denilir.

TEKNİK : Bir cemiyetde kullanılan bütün iş âletleri, çalışma aygıdları (makinalar, vs.)

[Bir ilimdeki bir sanatdaki çalışma yordamlarına da teknik denir]

İLK MADDE (mevaddı iptidaiye) : Bir ürün = bir mahsûl yaratmakçın (Alet ve işle) *tşlenilen* ve daha önceden ayrıca *tşlenmiş* olan nesne.

HAM MADDE : Hiç insan işi değmemiş nesne.

ÜRÜN (mahsûl) : İnsana yarar olsun diye elde edilmiş nesne.

MATAH (mata) : *Pazar* ürünü. Yapanın [kendi harcaması için değil, *satmak* için yarattığı nesne, satılık ürün.

İŞ GÜCÜ (iş kuvveti): çalışmağa amk bir [adamın sinirinde, kanında, etinde bulunan *güc* = kuvet, *güre* = enerji.

İŞ (sây) : İş gücünün insana yararcasına kullanılması, çalışması.

DEĞER (kıymet) : İşin kendisi ve ya yaratdığı. İki çeşid değer vardır : 1 : *kullanış* değeri : bir matan işe *yararlığı* (faydalılığı) : 2 : *Deyiş tokuş değeri* : matalar değişilirken, *içlerindeki işe göre* belli olan nispet.. Asıl *değer* budur.

FİYET : Bir matan değerine karşılık olarak pazarda verilen ve *dileyisle sonuşa* (arz ile talebe) *göre* belli olan *akça* tutarı.

ÜCRET (gündelik): [İşin deyil] *iş gücünün*, [değeri değil] *fiyeti*.

1 — *İtibarî ücret* : İş gücüne karşılık verilen *akça* tutarı (İşçinin aldığı para). [Buna *nakâl ücret* = *akçaca gündelik* dahi denilebilir.]

2 — *Gerçek ücret* : İtibarî ücret (akçaca gündelik) ile satın alınabilen *geçim nesneleri*. [İşçiye akça yerine bu nesneler, para yerine mata verilirse, buna *aynî ücret* = *nesnece gündelik* denir].

3 — *İzafî ücret* : Sermayecinin *kazancına* bakarak İşçinin aldığı gündelik (Kâra nisbetle ücret) : *nisbî gündelik*.

ARTIK - DEĞER (zait - kıymet) : İşin yaratdığı değer topundan iş gücünün değeri çıkarıldıkdan sonra kalan ve sermayeciye geçen fazla değer.

KÂR (kazanç) : Artık değerden *sermayeciye* düşen payın akçaca tutarı.

RANT veya İYRAD : Artıkdeğerden sermayeci *olmıyan* mülk (para, toprak, vs.) sahiblerine geçen pay.

SERMAYE (kapital = başmaya) : *Yeni* artık - değerler yaratdırmakda kullanılan *eskiden biriktmiş* değerler tutarı. [Akçacık (kâr) getiren *Akça* (para)].

SERMAYEDARLIK (kapitalizm): Özü *kar* iş gücünün alınıb satılması ve sermeyenin artık - değer aşırması üzerine kurulmuş bir cemiyet biçimi.

SERMAYECİ (kapitalist = başmayacı) : (Burjuaa = Patron) : İş gücünü satın alarak işleten ve ondan artık - değer çıkartan [senayici] ve bu artıkdeğeri gerçekleştiren yani satıb akçacık kılığına çeviren [tüccar] kişi.

Burjuvazi : sermayeci sınıfı.

İŞÇİ (proleter = amele = emekci): Geçimi için iş gücünü *kendisi* satan ve aldığı gündelikle yaşayıb üreyen *hur, serbest kişi*.

Proletarya: içci sınıfı(emekcilik).

MARKSİZM : Karl Marks ile Friedrich Engels'ce XIX c. yüzyılın ortalarındanberi kurulmuş *İlmî Sosyalizm* mezhebi, proletarya doktrini. Bu doktrine göre bir Cemiyet içinde olan biten düşünce, duygu huy, teşkilat ve siyasetler o cemiyetin sınıflarına göre; sınıfları da o cemiyetin ökonomisine göre *(Determinizm ökonomik)* bellileşir ve bütün bu olan bitenlerin topu birden cemiyeti yaratır. Cemiyet durmaz akar : Tarihi yapar ; tarihin akışını belli eden cemiyetin ökonamisi, tarihin maddesi sayılır : onunçün marksizmin bir adı da *(Tarihî materyalizm* : Matérialisme historique) dir.